

Grammatikai kapcsolóelemek a szövegben

A szöveg koherenciája – nyelvtani kapcsolóelemek –

- Egy szöveg mondatai nem véletlenül kerülnek egymás mellé.
- A mondatok sorozatát a KOHÉZIÓS ELEMÉK fűzik egybe, melynek révén kialakul a szövegösszetartó erő, a szövegkohézió.
- A mondatok (szövegegységek) láncszerű összekapcsolódásával alakul ki a LINEÁRIS KOHÉZIÓ.

Nyelvtani kapcsolóelemek a szövegben

- NÉVMÁSÍTÁS
- IGEI SZEMÉLYRAGOK
- BIRTOKOS SZEMÉLYJELEK
- HATÁROZOTT NÉVELŐ
- KÖTŐSZÓK
- SZÓREND ÉS MONDATREND

Névmásítás

- Ismert, hogy a névmások elősegítik a szöveg egyszerűbb megértését, mivel az előre- és visszautalásaik révén összekapcsolják a mondatokat és az információkat.
- A névmásokkal elkerülhetők a szóismétlések, vagy a nyakatekert kifejezésekkel való körülírások stb.
- VISSZAUTALÓ NÉVMÁSOK – anaforikusak, a mutató névmások jellemzően ilyenek.
- ELŐREUTALÓ NÉVMÁSOK – kataforikusak, a kérdő névmások jellemzően ilyenek.
- DEIXIS - A névmási utalás egy fajtája, vagyis rámutatás. Adott kontextusban rámutatásszerűen utalnak tárgyakra, személyekre vagy szövegrészre.

Figyeld meg az alábbi szövegben a kiemelt szavakat!

¹A társaskocsiban fiatal lány ül, fején kacér, divatos majomsapka. ²Egy fiú észreveszi őt, és hevesen ostromolni kezdi tekintetével. ³Az ostromot a lány fölháborodva utasítja vissza. ⁴Száját elbiggyeszti, orrával fintorog, mintha ezt mondaná: „Te aszfaltbetyár.” ⁵Arcára pedig a megközelíthetetlen erény márványálarcát szorítja, mely ezt hirdeti: „Lucretia vagyok.” ⁶**Ebben** nem kétkedem. ⁷De azért a lány mégis oly nevetséges így, hogy el kell kacagnom magam. ⁸Amit szája, orra kifejez, annak viharosan ellentmond a feje búbján táncoló piros majomsapka. ⁹**Az így** jellemzi viselőjét: „Én kérem csak egy kis szeszélyes, könnyelmű, beszámíthatatlan örültke vagyok.” ¹⁰Részvevően szemlélem a lány lelkitusáját, de sokszor szeretnék odakiáltani neki: „Kisasszony, vágja földhöz vagy a majomsapkáját, vagy az önérzetét. A kettő együtt nem fér meg.” (Kosztolányi Dezső: Pillanatképek. Részlet)

1. Fejtsük meg, mire utalnak a kiemelt névmások! Jelöljük nyilakkal az utalások irányát!
2. Melyik névmás tekinthető a fentiek közül deixisnek?
 - **őt** = lány, **ezt** = idézett szövegrészek, **az** = a majomsapka

Igei személyragok és birtokos személyjelek

- **IGEI SZEMÉLYRAGOK** – fontos szerepük van a szövegben az igék határozott (tárgyas) vagy általános (alanyi) személyragjainak. Ezek is mind-mind lehetnek visszautaló jelentésűek.

Pl. ³Az ostromot a **lány (E/3)** fölháborodva utasítja vissza. ⁴Száját **elbiggyeszti (E/3)**, orrával **fintorog (E/3)**...

- **BIRTOKOS SZEMÉLYJELEK** – a birtokos személyjelek használata is kapcsolatot teremthet a szöveg többi mondatával.

Pl. ³Az ostromot a **lány (E/3)** fölháborodva utasítja vissza. ⁴Száját **(E/3)** elbiggyeszti, orrával **(E/3)** fintorog, mintha ezt mondaná: „Te aszfaltbetyár.” ⁵Arcára pedig a megközelíthetetlen erény márványálarcát szorítja, mely ezt hirdeti: „Lucretia vagyok.” ⁶Ebben nem kétkedem. ⁷De azért a lány mégis oly nevetséges így, hogy el kell kacagnom magam. ⁸Amit szája **(E/3)**, orra **(E/3)** kifejez,...

Határozott névelő, kötőszók

- **A határozott névelő** kiválóan alkalmas arra, hogy egyértelművé tegye, hogy a szövegben a korábban megnevezett dologról van szó.

Pl. ¹A társaskocsiban **fiatal lány** ül, fején kacér, divatos majomsapka. ²Egy fiú észreveszi őt, és hevesen **ostromolni** kezdi tekintetével. ³**Az** ostromot **a** lány fölháborodva utasítja vissza.

- **A kötőszók** jelzik a szövegmondatok közötti tartalmi-logikai kapcsolatokat. A páros kötőszók ezen kívül várakozást keltenek az olvasóban, a hallgatóban, tehát előreutaló elemek (egyrészt...másrészt).

Pl. ⁶Ebben nem kétkedem. ⁷**De** azért a lány mégis oly nevetséges így, hogy el kell kacagnom magam. ELLENTÉTES VISZONY

„Kisasszony, vágja földhöz **vagy** a majomsapkáját, **vagy** az önérzetét. **A kettő** együtt nem fér meg.”

Szórend és mondatrend

- Nyelvünkben a **szórendet** a kommunikációs cél, a mondat aktuális tagolása határozza meg. A szórenddel kifejezhető a réma, elsősorban úgy, hogy az a mondat elejére kerül. Az is megtörténhet, hogy a kiemelendő, fontos részt az állítmány elé helyezzük.

Pl. ³Az ostromot a lány **fölháborodva** utasítja vissza. (:) ⁴**Száját elbiggyeszti, orrával fintorog**, mintha ezt mondaná: „Te aszfaltbetyár.”

– KIEMELÉS AZ ÁLLÍTMÁNY ELŐTT.

- Az **összetett mondat tagmondatainak sorrendje** is függ a szövegelőzménytől, de sejteti a folytatást is.

Pl. ⁸**Amit szája, orra kifejezi**, annak viharosan ellentmond a feje búbján táncoló piros majomsapka^{ll}.

– A NEGYEDIK MONDATRA VALÓ VISSZAUTALÁST EMELI KI A FŐMONDATOT MEGELŐZŐ MELLÉKMONDAT.

Összefoglalás

- A lineáris kohézió vizsgálatához és tudatos kiépítéséhez a szövegalkotásban elengedhetetlen a nyelvtani elemek ismerete.
- A szövegtan nem tartozik szorosan a nyelvtani rendszer szintjei közé, ahogyan a hangtan, szótan és a mondattan – ugyanakkor minden nyelvtani szintet magába foglal, ahogyan azt a grammatikai jellemzőinél is láthattuk.
 1. A névmások, személyragok személyjelek, névelők és kötőszók esetén a szótanban kell járatosak legyünk.
 2. A szórend és mondatrend vizsgálatakor a szó szerkezeteket és a mondatokat kell ismerjünk.

